

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

**This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով

ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

155

82 v.

\$-75

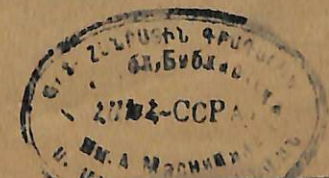
Մ Ի Ն Ի Ս Տ Ի

ՄԵԿ ԺԱՄՈՎ

Խ. Ս. Հ. Մ. ԺՈՂՈՎՈՐԴՆԵՐԻ
ԿԵՆՏՐՈՆԱԿԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿԶՈՒԹՅՈՒՆ
ՄՈՍԿՎԱ, 1926

85
Ֆ-75

Կլիշեները տրամադրել է Գ. Ֆ. ՄԻՐԻՄԱՆՈՎԻ հրատարակչությունը.

1197
49.

Главлит № 49947.

Москва, 1926.

Тираж 5000.

3-я Типография Госиздата С.С.Р. Армении.

Армянский пер., 2.

ՄԻՆԻՍՏՐ ՄԵԿ ԺԱՄՈՎ

Առավոտյան ուղիղ ժամը 8-ն եր, յերբ մարդատար գնացքը 1891 թվի դեկտեմբերի 24-ին դուրս յեկավ Վեյվիլ փողոցի կայարանից: Ճանապարհորդներից վոմանք վերադառնում էին Նյու-Յորք՝ իրենց տուն, վոմանք ել գնում էին քաղաք՝ տոներին գնումներ անելու: Այդ ուրը բոլոր գնացքներն ել լիքն էին մարդկանցով ու բեռներով:

Անթափանցելի մառախուղն այնպես եր պատել կայարանը, մթնեցրել բոլոր շենքերը, վոր ստիպված էին լույսերը վառել: Հեռագրասենյակում փողոցիկ լամպը հազիվ եր լուսավորում վառարանի շուրջը նստած մարդկանց դեմքերը: Մարդատար գնացքի անցնելու ժամանակ փողոցիկ կայարաններում միշտ ժողովուրդ ե հավաքվում, և թեպետ որենքով չե թույլատրվում ժողովել հեռագրասենյակում, այնուամենայնիվ մի քանի բախտավորներ այնտեղ ել են ընկնում:

Հեռագիրը անդադար չխզխկում եր՝ ամեն կողմ ուրախ ու տխուր լուրեր ուղարկելով: Հեռագրող Ֆրիդ Կլարկը ձեռքը շարունակ հեռագրի վրա՝ ականջ եր դնում նրա չխ'չխկոցին և ժամանակ առ ժամանակ վառարանի շուրջը նստածներին հաղորդակից անում հեռագրի բերած նորություններին:

— Ըհ՛ը, № 13 գնացքը 5 ըոպեյով ուշանում ե,— արտասանեց նա: Իսկ հետո հանկարծ ժպտաց և շարունակեց.— ճանապարհի պետը հենց նոր ե դուրս յեկել իր հատուկ գնացքով: Ինչպես յերևում ե՝ նա մենակ չե, վորովհետև 14 մարդու համար ճաշ ե պատվիրած: Մեր կայարանով գնացքը կանցնի 9 ժ. 10 ըոպեյին:

— Իսկ վո՞ր շոգեկառքն ե տանում այդ գնացքը,— հարցրեց

վառարանի շուրջը նստածներին մեկը՝ Բոբ Ֆորդը:

— № 39:

— Այդ հենց այն շոգեկառքն է, վորը վարում եր իմ հանգուցյալ հայրը, — մտախոհ արտասանեց մի ուրիշը՝ Թովմաս Մարտին՝ խելացի, բարի աչքերով և յեռանդուն դեմքով 15 տարեկան մի պատանի: Նա առանձին ուշադրությամբ և մտախոհ հայացքով դիտում եր կրակը: Նրա հայրը 2 տարի սրանից առաջ վախճանվել է Կադնի կամուրջի վրա՝ գնացքի խորտակման ժամանակ, իսկ մինչ այդ՝ նա յեր միշտ տանում յերկաթուղու վարչության հատուկ գնացքները:

— Այո՛, այո՛, ճիշտ է, — նկատեց Բոբ Ֆորդը: Քանի՜ անգամ եմ յես վառել ու տաքացրել այդ շոգեկառքը: Քո հայրը շատ քաջն էր և հրաշալի մեքենավար: Յիշում ես, Թովմաս, թե ինչպես դու նրա հետ յերբեմն ճամբորդում եյիր շոգեկառքի վրա:

— Ինչպե՞ս չե, — պատասխանեց Թովմասը. — հորս հետ յես հաճախ եյի ճամբորդում, մինչև վոր շոգեկառքի վրա ինձ նկատեց ճանապարհի պետը: Դրանից հետո նա կարգադրեց, վոր շոգեկառքի վրա միայն նրանք կարող են լինել, ովքեր պարտավոր են այնտեղ աշխատել: Այնուհետև ինձ այլևս չե հաջողվել շոգեկառքով ճամբորդել: Բայց և այնպես այդ բոլորը իդուր չե անցել. այժմ յես ել կարող եմ շոգեկառք վարել: Հիշում ես, Բոբ, ինչպես եյի յերբեմն յես ինքս վարում:

— Հիշում եմ, հիշում, Թովմաս, դու յե՛լ շատ զոչաղն եյիր, — պատասխանեց խոսակիցը: Այն ժամանակ դու բոլորովին յերեսա եյիր. յես միշտ զարմանում եյի քո ճարպիկության վրա. աշխատում եյիր՝ իսկական մեքենավարի պես: Այո՛, դու մեքենավար պիտի լինեյիր. այդ դեպքում դու շատերին գրպանդ կդնեյիր: Իսկ հիմա դու ի՞նչ ես անում:

— Հորս մահից հետո — ինչ պատահում ե՛՜ անում եմ: Չե՛ վոր յես մայր ունեմ, վորին ոգնել ե հարկավոր: Ի միջի այլոց՝ Ֆրիդի մոտ սովորում եմ հեռագրային գործը, վորը հիմա արդեն զիտեմ:

— Իսկ ապրուստիդ հերիք ե անում:

— Մի կերպ յուր յենք գնում:

— Ասում ես՝ հեռագրի հետ ծանոթ ես, — հարցրեց Բոբը. — դե ասա տեսնենք՝ եդ ի՞նչ ե չլիզխկացնում:

— Այս բոլորիս Հայ-Ռիշից հեռագրողը հարցնում ե, թե արդյո՞ք № 14 գնացքը ժամանակին ե դուրս յեկել: Սպասի՛ր, այս ի՞նչ ե, — հուզված արտասանեց Թովմասը. — Ռոկվել կայարանից հեռագրում են՝ «№ 37 ապրանքատար գնացքը 3 մասի յե բաժանվել: Մեքենավարը, կարծելով թե գնացքը միայն մի տեղում ե կարվել և բաժանված մասը կանգ ե առել, — շոգեկառքը հետ ե տալիս՝ կտրված մասին միացնելու: Սաստիկ մառախուղ ե: Բաժանված վագոնները թռչում են շոգեկառքի վրա՝ մեքենավարին ու հնոց-պանին դուրս շարտում շոգեկառքից, վորը 3 վագոնի հետ միասին սարսափելի արագությամբ ներքև ե սլանում»: — Ա՛խ, ի՞նչ սարսափելի բան ե, — արտասանեց Թովմասը: — Սպասե՛ք, իսկ հետո: — Յերկրորդ վերստի յենթակայարանից են հեռագրում՝ «Այս բոլորիս սարսափելի արագությամբ անցան անասուններով բեռնավորված տասը վագոն: Ջեկ Ֆլինը գտնվում վերջին վագոնում: Յեթե հնարավոր ե, կանգնեցրեք վագոնները: Յեթե № 14 գնացքը դեռ չի անցել, փրկեցեք այն, շուտով փոխադրելով ուրիշ գծի վրա»:

Դրանից հետո հեռագիրը դադարեց գործել:

— Ճի՛շտ ե այդ, Ֆրի՛դ, — հուզմունքից շնչասպառ՝ հարցրեց Բոբը հեռագրողին, — թե՞ Թովմասը մեզ հետ հանաք ե անում:

— Իհարկե, ճիշտ ե, — պատասխանեց հեռագրողը գունատված: — Այո՛, սարսափելի դժբախտություն ե պատահել. բայց ի՞նչ անել, մենք ի՞նչ կարող ենք անել:

Այս հարցին վոչ վոք չպատասխանեց: Ծառայողների դժգույն դեմքերը ցույց եյին տալիս, վոր նրանք բոլորն ել լավ եյին զիտակցում ստեղծված դրության ամբողջ սարսափը:

Կայարանից հենց նոր դուրս յեկած № 14 մարդատար գնացքը, ժամը 45 վերստ կտրելով՝ հանգիստ առաջ եր գնում: Գնացքը լիքն եր ուղևորներով. իսկ այժմ նրա յետևից անասելի արագությամբ սլանում ե շոգեկառքը 3 վագոնի հետ միասին. նրանք հիմա ժամը 90 վերստ են անում: Իսկ գնացքի այդ մասի յետևից վոչ պակաս արագությամբ սլանում են անասուններով բեռնված ուրիշ 10 վագոններ:

Թվում եր թե ուղևորները փրկության հույս չկա, քանի վոր մյուս կողմից ել սրա հանդեպ եր գալիս ճանապարհի պետի գնացքը: Փորձել սլաքը թեքել և շոգեկառքը վագոնների հետ միասին ուրիշ գծի վրա փոխադրել, — միևնույն ե, խորտակումը անխուսափելի յե մյուս՝ ճանապարհի պետի գնացքի համար, վորտեղ նույնպես ահագին ժողովուրդ կա: Վոնց ուղում ես շուռ տուր, դժբախտությունն անխուսափելի յե: Թերևս ավելի լավ ե, վոր շոգեկառքը սլանա այդ ուղիով, գուցե հրաշք պատահի, գուցե նա չհասնի մարդատար գնացքին: Գուցե և մի կերպ հաջողվի նրան կանգնեցնել, բայց ինչպե՞ս: Զարմանալի չե, վոր այդպիսի դրության մեջ բոլորն ել գույները գցել եյին: Զարմանալի չե, վոր նույնիսկ ամենամեծական, ամենաքաջ անձնավորություններն անգամ վհատվել ու գլուխները կորցրել եյին: Նրանք սաստիկ մտատանջության մեջ եյին ընկած: Վախենում եյին շարժվել. սարսափը կաշկանդել եր բոլորին: Շունչները կարած՝ քարացել եյին:

Վերջապես այդ գերեզմանային լուությունը խախտեց մի ձայն. բոլորն ել թեթևացած՝ շունչ քաշեցին: Հասել եր այն վճռական րոպեն, յերբ միայն տաղանդը կարող եր ցույց տալ իր շնորհքը, յերբ սառնասրտությունն ու խեղճը կարող եյին փրկել տասնյակ, հարյուրավոր կյանքեր: Յեվ ամեն մեկն ազահությամբ սկսեց ականջ դնել այդ ձայնին: Խեղդվողը ծղոտից ե բռնում: Ամեն մեկն սպասում եր կարգադրության և պատրաստ եր առանց մտածելու կատարել այն բոլորը, ինչ կհրամայի այդ ձայնը: Բոլորն ել լսողություն դառած՝ ականջ եյին դնում, թեպետ խոսողը վոչ միայն աչքի ընկնող մարդ չեր, նա նույնիսկ չափահաս ել չեր, այլ համարյա յերեխա:

Յեվ այդ՝ համարյա յերեխա Թովմասն արտասանեց.

— Բոլորդ ել այս վայրկյանին վագեցեք՝ վորտեղ ինչքան յուղ, ճարպ գտնեք, շտապ բերեք և անմիջապես թափեցեք ուղևորի վրա. այդ միքիչ կդանդաղեցնի շոգեկառքի ընթացքը, գոնե մի քիչ. բայց այդ ել բան ե: Իսկ շոգեկառքը հենց վոր անցնի, կրկին առանց դադարի շարունակեցեք յուղել ուղևորը. շտապեցեք, մենք պետք ե աղատենք դժբախտ Ֆլինի կյանքը, նմանապես և անասուններին:

Բոլորը վայրկենապես դուրս թռան գրասենյակից. ամենից առաջ Ֆրիդը և Բորը:

— Այժմ պետք է փրկել № 14 գնացքը, — խոսեց Թովմասը: — Պետք է ազատել արևմտյան գիծը և այդ գնացքն այնտեղ ուղղել: Նա ճարպիկորեն բռնեց հեռագրի բանալին և սկսեց չիկչիկացնել:

— Վերնոն կայարանի հեռագրող, ազդանշան տվեք ճանապարհի պետի գնացքին, կանգնեցրեք և կայարանում պահեք մինչև նոր կարգադրութուն,

Իսկույն ապարատի վրա չիկչիկաց պատասխանը.

— Ո՞վ կհամարձակվի կանգնեցնել ճանապարհի պետի գնացքը: Մենք հենց նոր ենք նրա համար ճանապարհը մաքրել: Ո՞ւմ կարգադրությամբ յե տրվելու կանգնեցնելու ազդանշանը:

Հիմա ժամանակը չեր յերկար ու բարակ բացատրութուն տալու, — յուրաքանչյուր վայրկյանը թանգ եր. և Թովմասը վայրկենապես չիկչիկացրեց — «Ճանապարհների հաղորդակցության միջնորդի կարգադրությամբ»: — «Լսում եմ, կատարված է», — յեղավ պատասխանը:

— Այժմ № 14-ը պետք է ուղղել ուրիշ գծի վրա, վորն այժ ազատ է ճանապարհի պետի գնացքից, — արտասանեց Թովմասը և կրկին մոտեցավ հեռագրին. «Հեռագրող, ձեր կայարանում անմիջապես փոխեցեք սլաքի ուղղութիւնը և № 14 գնացքը արևմտյան գծից փոխադրեք արևելյան գծի վրա, և գնացքը պահեք ձեզ մոտ՝ մինչև նոր կարգադրութիւն»:

Նորից լավեց հեռագրի պատասխան չիկչիկոցը: Այդ կարգադրութիւնն արդեն բոլորովին խելացոր թվաց.

«Այդ ճանապարհը մաքրված է ճանապարհի պետի հատուկ գնացքի համար, վոր շուտով դուրս է գալու վերնոն կայարանից. այդ առթիվ մենք ճշգրիտ կարգադրութիւններ ունենք: Բացադրեցեք ձեր հրամանը. ո՞վ է կարգադրում»:

«Ճանապարհների հաղորդակցության միջնորդը կարիք չի զգում, վոր մի ուրիշը հաստատի նրա հրամանները: Անմիջապես կատարել՝ չափազանց կարևոր է»:

«Լսում եմ, կատարված է», — յեղավ պատասխանը:

— Իսկ հիմա, — ինքն իրեն ասաց Թովմասը, — յեթե միայն ինձ հաջողվի կանգնեցնել շոգեկառքը, մինչև վոր կարողանան № 14 գնացքը ուղղել ուրիշ գծի վրա, յեթե միայն... և այդ դեպքում ամեն բան լավ կլինի: Իսկ անասունները — կորած են. յերեկ արդեն անհնար ե նրանց ազատել: Հիմա կտեսնենք. — № 14-ն այստեղից դուրս ե յեկել 15 բուլե սրանից առաջ. Լյուվիստոնում նա պետք ե լինի 30 բուլեյից հետո: Բաժանված շոգեկառքն այստեղ կլինի 5 բուլեյից հետո՝ յեթե միայն չպակասեցնի իր արագությունը: Ո՛ր դժբախտություն. չե վոր նա կարող ե մարդատար գնացքին հասնել 7 վերստի վրա: Բայդ դեռ հույս կա, պետք ե փորձել:

Այդ ժամանակ սանդուխներով ցած եր իջնում տոմսավաճառը, վորին զրավել եր կայարանի հանկարծակի աղմուկն ու հուզումը: Նա հարցրեց Թովմասին, թե ի՞նչ ե պատահել: Թովմասն արագ հաղորդեց նրան բանի եյությունը և վերջն ել ասաց.

— Ընկեր Լենոքս, յես ցանկանում եմ՝ յեթե հնարավոր լինի՝ ցատկել անցնող շոգեկառքի վրա և նրան ճանապարհին կանգնեցնել:

— Ի՞նչ եք ասում, Թովմաս, գժվե՞լ եք՝ ինչ ե, — անհանգստացավ տոմսավաճառը: Ինչպե՞ս կարելի յե այդ. չե՞ վոր դա ինքնասպանություն ե: Յեթե նույնիսկ ձեզ հաջողվի ճանապարհին շոգեկառքը կանգնեցնել, չե՞ վոր նրա յետևից սլանում են ելի 10 վագոններ. նրանք կթուչեն շոգեկառքի վրա, և ձեր մեծ կտորն ականջդ կմնա: Իսկ յեթե դուք չկարողանաք շոգեկառքը կանգնեցնել, կընդհարվեք մարդատար գնացքի հետ — այստեղ ևս՝ մահ ե: Նայեցեք՝ ինչպիսի մառախուղ ե: Յեթե նույնիսկ կարողանաք դեկավարել շոգեկառքը, վոր չափազանց կասկածելի յե, մեկ ե, դուք ձեր առաջ չեք կարող նշմարել մարդատար գնացքը: Հասկացեք, վոր այստեղ յուրաքանչյուր վայրկյանը ահագին նշանակություն ունի: Այսպիսի մառախուղում դուք չեք կարող նկատել վրա հասնող գնացքը: Ախր մտածեցեք, չե՞ վոր դուք ձեր մոր միակ նեցուկն եք: Ասենք, ձեզ յերբեք չի հաջողվի ցատկել շոգեկառքի վրա. դուք անիմների տակը կընկնեք ու տեղն ու տեղը կսպանվեք: Յեվ վոչ վոր, իհարկե, չի համաձայնվի թուչել այդպիսի

սարսափելի արագությունը սլացող շոգեկառքի վրա: Ձե՞ վոր դա ինքնասպանություն ե, ինքնասպանությունից ել վատ ե: Բացի այդ, շոգեկառքն ել կարող ե պայթել: Վո՛չ, վո՛չ, այդ մասին մոռացեք:

— Գուցե և դուք ճշմարիտ եք, ընկեր Լենոքս, բայց և այնպես յես պարտավոր եմ փորձելու: Այնտեղ, ուր այդքան կյանքեր են կորչում, ի՞նչ արժի մի մարդու կյանքը՝ յեթե միայն սա գոնե մի փոքր հույս ունի փրկելու նրանց: Վո՛չ, յես պարտավոր եմ անել այն ամենը, ինչ վոր կարող եմ: Մնա՛ք բարե, յես անմիջապես պետք ե անցնեմ պլատֆորմ, թե չե՝ կարող եմ ուշանալ:

— Ե՛հ, հաջողություն, — պատասխանեց Լենոքսը, տղայի վճռականությունից շշմած:

— Դուրս գալուց առաջ՝ Թովմասը հանեց իր վերարկուն ու բաճկոնը, անդացրեց գոտին և պատրաստվեց մահացու թռիչքին: Նա դուրս յեկավ պլատֆորմ և նկատեց, վոր մի քանի հարյուր քայլի վրա ուղևորները լավ յուղած են: Այստեղ խոնված մարդկանց նա վոչինչ չասաց իր մտադրության մասին, վախենալով վոր նրանք զոռով կարող են արգելել ու խանգարել կատարելու իր ծրագիրը: Բայց և այնպես նա կարողացավ գոչել Բոբին.

— Հենց վոր շոգեկառքն անցնի, հավաքիր բոլորին, վորտեղից հնարավոր ե՝ ճարեցեք յուղ, ճարպ, յուղեք ուղևորները և հետեվեցեք, վոր գծի վրա վոչ մի արգելք չլինի, թե չե սարսափելի դժբախտություն կարող ե պատահել — կսպանվի դժբախտ Ջեկ Ֆլիններ, կվոչնչանան անասունները: Ռոկվիլում նկատել են, վոր Ֆլիննը վերջին վագոնի վրա յե: Խեղճը չի համարձակվի ներքև ցատկել, քանի դեռ վագոնները սլանում են այդպիսի արագությամբ. յեթե նա այդպիսի քայլ անի — հավասար ե մահվան: Ահա, ահա շոհեկառքը. յես արդեն լսում եմ նրա ձայնը. վագեմ պլատֆորմի մյուս ծայրը՝ նրան հանդիպելու:

Շառաչող շոգեկառքի ձայնն արդեն հեռվից լսվում եր, թեպետ մառախուղի մեջ վոչինչ չեր յերևում: Թովմասը վագեց կայարանի հակառակ կողմը, վորտեղից սկսել ելին ուղևորները յուղել. այստեղ նա պետք ե շոգեկառքին հանդիպեր այն վայրկյա-

նին, յերբ յուղի շնորհիվ նրա արագութիւնը մի քիչ պակասած պիտի լիներ: Ահա այն մարդիկ, վոր յուղ ելին լեցնում, փախան դանազան կողմեր: Յերբ փնջացող հսկա շոգեկառքն անցավ յուղած ուխտների վրա, ամբողջովին ցնցվեց, անիվները խելահեղ արագությամբ պտտվեցին՝ ուխտների վրա դժվարությամբ առաջ գնալով: Սլացող շոգեկառքի թափն այնքան ուժեղ եր, վոր դանդաղումը հազիվ եր նկատելի. բայց յուղոտ ուխտների վրայով վորքան առաջ եր գնում, այնքան ավելի ու ավելի յեր դանդաղում: Թովմասն ուրախությամբ հետևում եր ընթացքին:

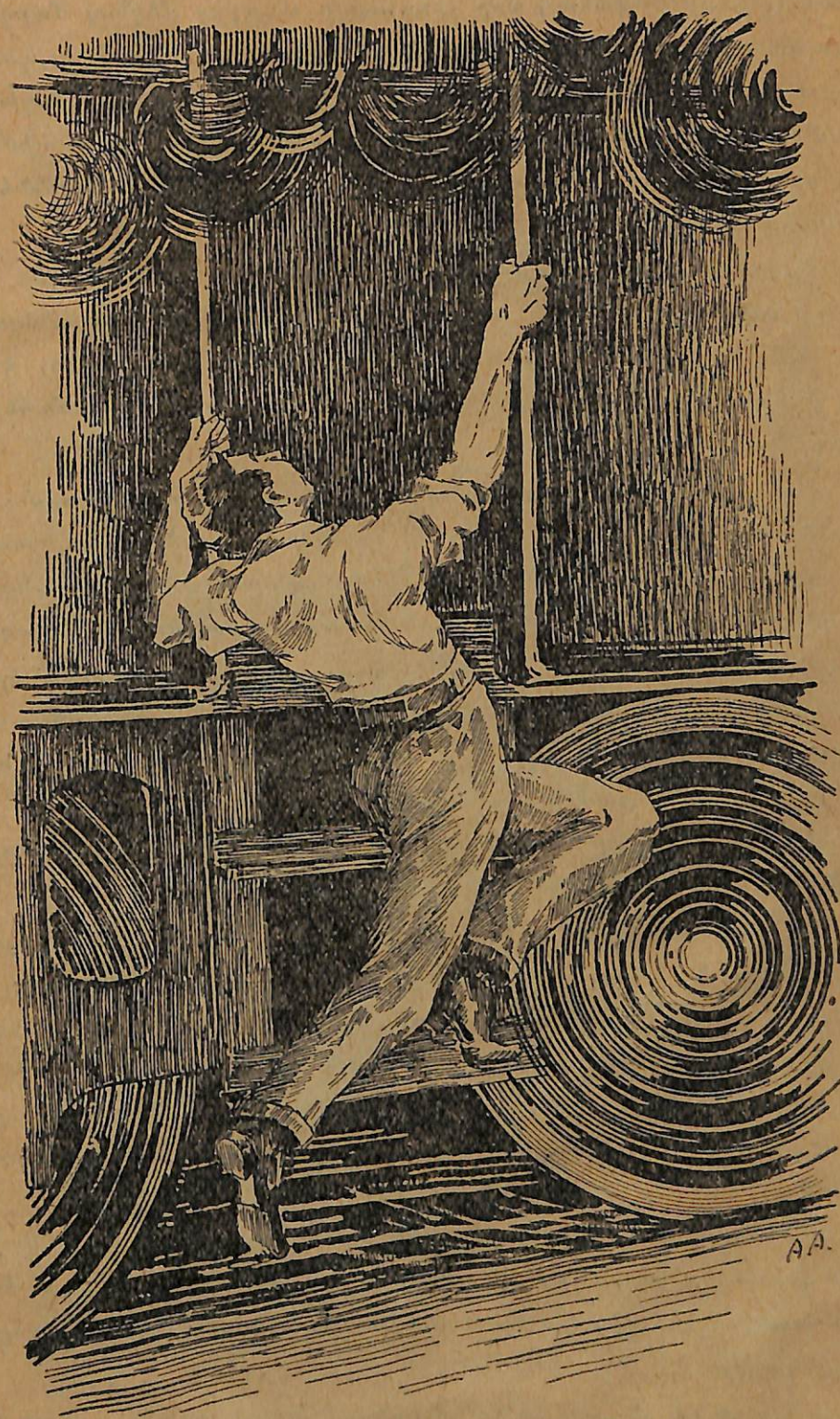
Բայց ահա շոգեկառքն արագ թռչում ե դեպի նա: Թովմասը շուռ յեկավ և վորքան ուժ ուներ՝ վազեց շոգեկառքի ուղղությամբ: Շոգեկառքը հասավ նրան: Թովմասը հենց վոր հավասարվեց շոգեկառքին, թռավ, ձեռքերով կպավ շոգեկառքի սանդուխքից և կախ ընկավ աստիճանների վրա: Անցան մի քանի տանջալի վայրկյաններ, մինչև վոր Թովմասն իրեն հավաքեց, վտռերը դրեց աստիճաններին և սկսեց բարձրանալ: Նրա դեմքը քաթանի պես գունատ եր. յեվ յերբ վերջապես շոգեկառքի մեջ ընկավ՝ չնայած աստիճակ սառնամանիքին՝ քրտինքի մեջ կորած եր:

Թովմասն իսկույն դիտեց մանոմետրը*) և տեսավ, վոր կաթսայում շատ քիչ շոգի յե մնացել: Նա սարսափով նկատեց, վոր շոգեկառքը սլանում ե միայն ստացած թափի շնորհիվ: Նա փակեց տորմուզը:

Տորմուզը թույլ եր աշխատում, բայց և այնպես ազդեց շոգեկառքի ընթացքի վրա: Այն ժամանակ Թովմասը վորոշեց, վոր շոգեկառքին միանգամայն տիրապետելու համար հարկավոր ե ըստ կարելոյն շատ շոգի ստանալ:

Թովմասը նայեց ջրաչափի ապակուն. բավականաչափ ջուր կար: Իսկ նրա պես առողջ և ուժեղ տղայի համար հնոցն ածուխ լցնելը մի բոլորի գործ եր: Շուտով նա մեծ բավականությամբ և ուրախությամբ նկատեց, վոր շոգին զգալի կերպով ավելացավ:

Այժմ վախենալու մասին նա իսկի չեր ել մտածում, թեպետ զգում եր, վոր գոնվում ե յերկու կրակի միջև. այդ—վոչ մի վայրկյան չեր մոռանում: Նա հասկանում եր, վոր պետք ե այնպիսի

*) Շոգիի ուժը չափող գործիք:

արագությամբ ընթանալ, վոր չընդհարվի առաջից մեկնող մարդատար գնացքի հետ. բայց չեր մոռանում նաև այն, վոր փախչել պետք եր նաև յետևից հասնող վագոններից: Անհանգիստ հայացքով աշխատում եր թափանցել շրջապատող մառախուղը, բայց նրա դիմաց վոչինչ չեր յերևում, չեր լսվում նույնպես հասնող վագոնների աղմուկը:

Իսկ մանուկների գոլորշին բարձրանում եր. ահա արդեն 20 ֆունտ ավելացել ե: Յեվ նա թեթևացած՝ շունչ քաշեց, տեսնելով, վոր այժմ դրության տերն ե և կարող ե ավելի արագ գնալ, կարող ե հարկ յեղած ըոպեյին իսկույն կանգնեցնել այժմ իրեն հնազանդ մեքենան:

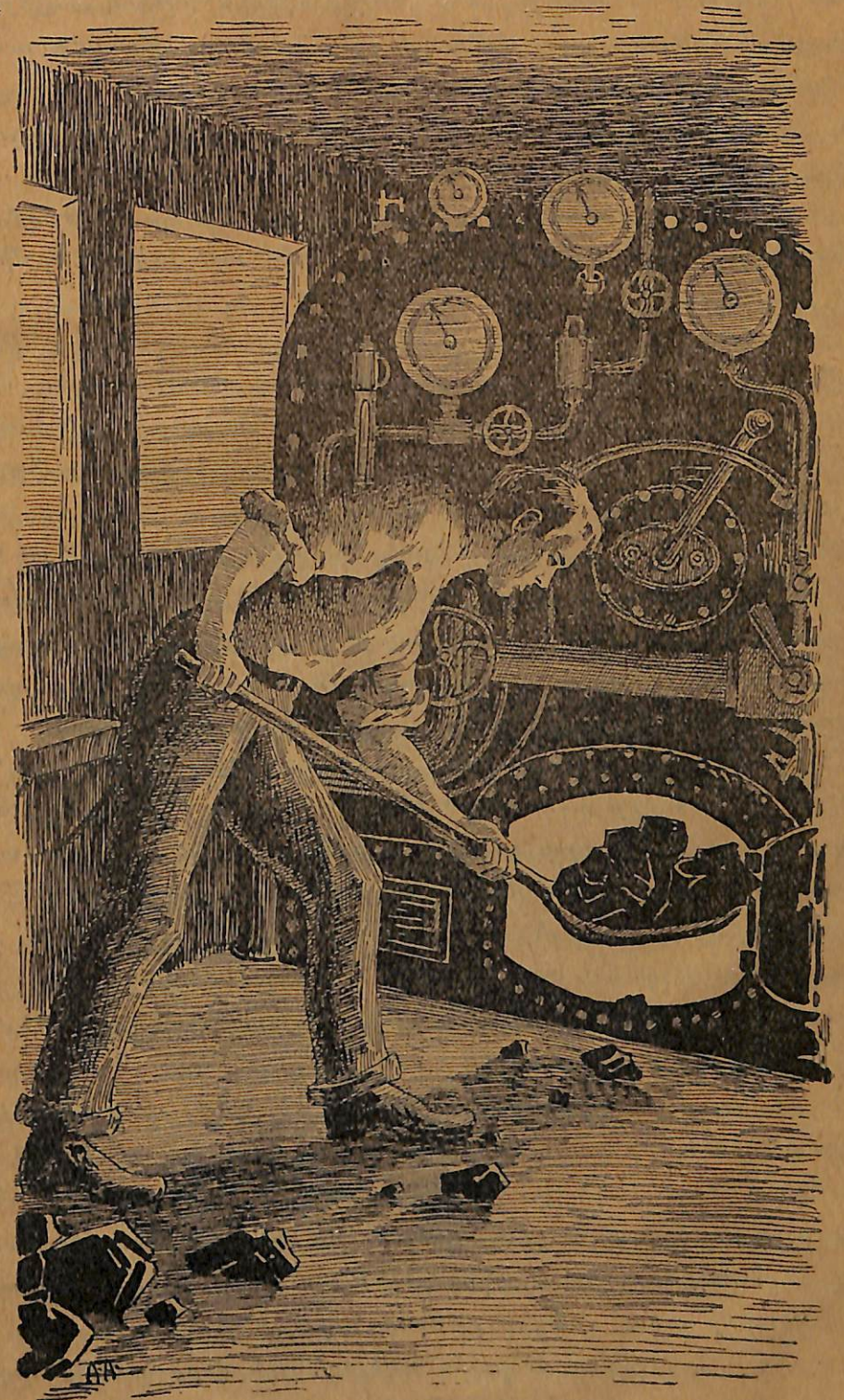
Առայժմ նա համարյա չեր ոգտվում շոգիյով, բացի տորմուզը փորձելու դեպքերից: Նա լծակը մի աստիճան բարձրացրեց, տորմուզը փորձեց և իսկույն նկատեց, վոր շոգեկառքը դանդաղեցրեց իր վազքը: Ուռու՛, այժմ նա միանգամայն տիրապետում ե շոգեկառքին: Այժմ Թովմասը կարող ե հարկադրել նրան կատարելու ամենը, ինչ վոր ուզի: Բայց ինչպե՛ս եր նա սլանում. ինչպե՛ս եր թռչում կամուրջների վրայով, պտույտներով. մարդու շունչը բռնվում եր: Իսկ քամին ուղղակի մարդու յերես եր պոկում:

Նորից նա լծակը ևս մի աստիճան բարձրացրեց. շոգեկառքի թռիչքը միանգամայն նկատելի կերպով դանդաղեց:

«Լծակը միանգամից հակառակ կողմը շուռ տալով, յես այժմ նրան իսկույն կարող եմ կանգնեցնել,—դատում եր Թովմասը,—բայց դա գուցե ավելի վատ լինի»... Հետո նա նայեց ժամացույցին, —«հինգ ըոպեյից հետո № 14 գնացքը կանցնի ուրիշ գծի վրա, և սլաքին նորից նախկին դիրքը կտան: Ա՛խ, միայն թե կարելի լինի 5 ըոպե պահել: Փորձեմ ավելի դանդաղ գնալ»... և նա սկսեց դանդաղեցնել:

Մեքենան իսկույն հնազանդվեց նրան. այժմ նա ժամը վաթսուն վերստ եր կտրում: Թովմասը գլուխը պատուհանից դուրս հանած՝ տանջանքով դիտում եր մառախուղը: «Բո՛ւմ»,—լսեց նա հրթիռի պայթյունը:

«Այդ՝ № 14 գնացքն են կանգնեցնում սլաքի առաջ»,—գլխի ըն-

կավ թովմասը: «Բո՛ւմ, բո՛ւմ»,—նորից լսվեցին հրթիռի պայթյունները:—«Դանդաղացրո՛ւ ընթացքը, զգուշ յեղիր»,—թարգմանում եր թովմասը հրթիռների լեզուն:

Բայց հանկարծ նրա ուղադրությունը գրավեց յետևից լսվող դրդյունը:

«Այդ՝ իմ յետևից սլացող վագոններն են»,—մտածեց թովմասը: «Սկսվում ե: Ա՛յ, գոնե մի բուպե կա, և ամեն բան փրկված ե, միայն մի բուպե կա»:

Թովմասը շարժեց լծակի կոթը և շոգեկառքին լրիվ ընթացք տվեց. շոգեկառքը առաջ ցատկեց: Թովմասի առաջ փայլեց մարդատար գնացքի վերջին վագոնի կարմիր լապտերը, իսկ յետևից՝ ավելի ու ավելի մո՛տ եր լսվում հասնող վագոնների դրդյունը. նա այլևս չեւ համարձակվում յետ նայել: Ո՛, բախտավորություն. առաջին կարմիր լույսը դեպի ձախ թեքվեց: Արդյո՞ք այժմ ժամանակ կու՛նենա՞ն սլաքի ուղղությունը կրկին փոխել: Ամեն բան այժմ կախված ե գրանից: Թովմասը ամբողջովին տարվել եր այդ առնշալի հարցով: Նրա շոգեկառքը թռավ սլաքի վրայով ա՛յն բուպեյին, յերբ պատրաստվում եյին սլաքին նորից առաջվա ուղղությունը տալ:

— Այժմ մարդատար գնացքը անվտանգ ե՝ յեթե միայն իմ բոլոր հրամանները կատարված են: Այժմ պետք ե իմ, խեղճ Ֆլիսի յեվ վագոնների վրա գտնված անասունների վրկության մասին մտածել: Դե, այժմ ամբողջ թափով: Յես պետք ե հաղթեմ:

Այժմ նրա առաջ ընկած եր 18 վերստ ճանապարհ առանց պրտույտների: Սկզբում շարունակվում եր թեթև վայրեջք, ապա մեկ ու կես վերստ հարթ ճանապարհ, իսկ այնուհետև դեպի Վերնոն կայարանը՝ վեց վերստ վերելք:

Թովմասը հնոցը բացեց, թիակը ձեռքին արագ շարժելով սկսեց շոգեկառքի բաց յերախը ածուխ լցնել: Նա դիտամբ չեւ ծածկում հնոցի դռնակը, վորպեսզի ավելի ուժեղ վառվի: Հետո նա մազլեց անդերի վրա նայելու, թե վորքան հեռու յեն յետևից յեկող վագոնները: Կայարանից ընկնող լույսի շնորհիվ նա նկատեց, վոր յետևից յեկող գնացքը քառասուն քայլի վրա յե:

«Այո, այո, պետք ե շոգին ավելացնել, և վորքան հնարավոր ե՝ արագ սլանալ»,—մտածում եր նա:

Նա ամբողջ թափով բաց թողեց շոգեկառքը:

Շոգեկառքը մի բուպեյում անցնում եր մեկ ու կես վերստ, գուցե և ավելի: Պետք եր կրակը վառ պահել. և թովմասն այլևս լուսամուտից դուրս չեւ նայում, նա ամբողջովին տարված եր ածուխ լցնելով: Անցավ 10 բուպե: Հարթ ճանապարհն արդեն անցել եր, սկսվում եր վերելքը: Ելի, ելի ածուխ: Թիակը արագորեն շարժվում եր թովմասի ուժեղ ձեռքերում՝ կաթսայի պատերը լիզող հրեղեն լեզուներով հագեցնելով շոգեկառքի վորովայնը: Յերբ շոգեկառքը սկսեց բարձրանալ վերելքը, վագոնները միայն 7-8 սաժեն եյին հեռու: Շոգեկառքն անցավ ելի մեկ ու կես վերստ, և թովմասը նկատեց, վոր իր և վագոնների միջի տարածությունն սկսում ե մեծանալ: Այդ ժամանակ միայն թովմասը ծածկեց հնոցի դռնակները, լծակը շրջեց, դանդաղեցրեց ընթացքը, կրկին փորձեց տորմուզը, և յերեք բուպեյից հետո հասավ Վերնոն կայարանը ու սկսեց կանգնեցնել շոգեկառքը: Յերբ նա կանգ առավ կայարանի մոտ, շունչ քաշեց և գլուխը շոգեկառքից դուրս հանելով՝ գոչեց հեռագրողին:

— Անմիջապես հեռագրեցեք Վեյվիլ կայարան, վոր № 303 շոգեկառքը բարեհաջող հասել ե ձեզ մոտ, և թովմասը վողջ ու անփսաս ե:

Ճանապարհի պետի գնացքը շրջապատած ամբոխը զարմացած նայում եր մխացող և շոգի արձակող շոգեկառքի վրա կանգնած պատանի մեքենավարին: Այդ բանը ճանապարհի պետին դուր չեկավ:

— Ե՛յ, յերիտասարդ,—գոչեց ճանապարհի պետը, տեսնելով թովմասին շոգեկառքի վրա.—ի՛նչ գործ ունեք դուք այստեղ շոգեկառքի վրա: Մի՞թե դուք չգիտեք, վոր կողմնակի անձանց արգելված ե բարձրանալ շոգեկառքի վրա: Իսկ վորտե՞ղ են մեքենավարը և հնոցպանը: Լավ, նրանք այս բուպեյից պաշտոնից արձակված են համարվում: Հեռացե՛ք իսկույն շոգեկառքից: Նդ վո՞րտեղից եք բերում շոգեկառքը,—շարունակում եր նա գոռալ, ավելի ու ավելի զայրանալով:

Թովմասը հնարավորություն չունեւ պատասխանելու բառերի այդ հեղեղին. նա տեղից չեւ շարժվում:

— Յեա ձեզ ցույց կտամ՝ ի՞նչ ե նշանակում գծու թյուն անել,
— զայրույթից իրեն կորցրած՝ զոռում եր ճանապարհի պետը։— Լսե-
ցե՛ք, — գիմեց նա վոստիկանին, — յեա ձեզ խնդրում եմ անմիջա-
պես ձերբակալել այս յերիտասարդին, վորովհետև նա ճանապարհի
վարչությունից շոգեկառքը գողացել ե։ Իջեցրեք նրան շոգեկառ-
քից, — կանչեց նա վոստիկանին։— Շոգեկառքը վողորմելի տեսք ունի...
այս «քաջն» անպայման փչացրել ե մեքենան։

Թովմասը վերջապես սթափվեց քարացած դրությունից։ Նրա
աչքերը զայրույթից փայլատակեցին։

— Չհամարձակվեք ինձ ձեռք տալ, — գոչեց նա։ Յեա ինքս
կիջնեմ շոգեկառքից։ Յեա միայն մի քանի խոսք ունեմ ասելու ճա-
նապարհի պետ Հովմսին։— Յեվ նա մոտեցավ ճանապարհի պետին ու
ասաց. — յեա չեմ գողացել ձեր շոգեկառքը, յեա...

— Յեա չեմ ցանկանում ձեզ հետ խոսել, — գոռաց Հովմսը։

— Յեա ել չեյի ցանկանալ ձեզ հետ խոսել, բայց ե այնպես
պետք ե ձեզ ասեմ, վոր լավ կանեյիք, յեթե իսկույն ե յեթ շո-
գեկառք ուղարկեյիք ե իմանայիք, թե ի՞նչ դրության մեջ ե դժբախտ
Ջեկ Ֆլինը։ Ասում են՝ նա գտնվում ե իրարից բաժանված № 37
գնացքի վերջին վագոնում։

— Ի՞նչ եք դուրս տալիս. գնացքը բաժանվել ե. ինչպե՞ս. վոր-
տեղ ե այդ պատահել, — վրա տվեց Հովմսը, ձայնը իսկույն
փոխելով։

— Այդ՝ Կենտավում ե պատահել։ Չառիվայրում գնացքը բա-
ժանվում ե յերկու մասի. վերջին վագոնները զարնվում են շոգե-
կառքին ե դուրս շարտում մեքենավարին ու հնոցպանին. այնու-
հետև թե շոգեկառքը ե թե վագոններն առաջ են սլանում։ Յեա
թուա շոգեկառքի վրա՝ յերբ նա անցնում եր Վեյվիլ կայարանից,
ե բերի այստեղ։ Գնացքի մյուս մասը զտնվում ե յետևում, յերևի
այստեղից յերեք վերստի վրա՝ յեթե նորից զառիվայրով յեա չեն
գլորվել։

— Լավ պատմություն ե... իսկ ինչպե՞ս եք դուք անցել № 14
գնացքի կողքով, — մի քանի վայրկյան կենտրոնացած մտածելուց
հետո՝ խտուրթյամբ հարցրեց ճանապարհի պետը։

— № 14 գնացքը փոխադրված ե ուրիշ գծի վրա, — պատաս-
խանեց Թովմասը։

— Ասացեք իսկույն իմ շոգեկառքի մեքենավարին ե հնոց-
պանին, վոր նրանք անմիջապես բարձրանան այս շոգեկառքը։
Մենք յետ կգնանք տեսնելու, թե ինչ ե պատահել, — հրամայեց ճա-
նապարհի պետը կոնդուկտորին. — իսկ դուք առայժմ ազատ արձա-
կեցեք այս յերիտասարդին, — գիմեց նա վոստիկանին։— Յեա նրան
ինձ հետ շոգեկառք կվերցնեմ։ Յեթե նրա պատմածը ուղիղ
ե, այդ դեպքում նրան կարելի յե ազատ թողնել՝ ուր քեֆը տա,
իսկ յեթե խաբել ե, վայ իրեն։

Մեքենավարն ու հնոցպանն իսկույն մոտեցան շոգե-
կառքին, յուղեցին, նայեցին ե գտան, վոր Թովմասը ամեն բան
կարգին ե թողել ե վոր կատաղի ընթացքն ամենևին չի ազդել մե-
քենայի վրա։

Շոգեկառքով առաջ գնալով, անցան յերեք վերստ ե նկատե-
ցին մեկին, վորը հարբածի պես քայլում եր ճանապարհի մոտ։
Յերբ շոգեկառքը մոտեցավ նրան, Թովմասը գոչեց.

— Այդ՝ Ջեկ Ֆլինն ե, նա կարծես անփնաս ե։

Այո՛, այդ՝ Ֆլինն եր. նա որորվում եր հարբածի նման ե
նայում խելագարի հայացքով։ Յերևի վոչ վոք իր կյանքում
գնացքով այնպես արագ չե սլացել, ինչպես այդ խեղճը։ Նա
պատմեց, թե ինչպես ե գնացքը բաժանվել յերեք մասի, —
յերկաթուղային պատմության մեջ չլսված դիպված։ Նա մենակ
գտնվելիս ե յեղել գնացքի մեջտեղը. փորձել ե կանգնեցնել, բայց
գնացքի այդ մասը ընդհարվում ե առաջին մասի հետ. նա շարժու-
վում ե վագոնի կտուրը, բայց ինքն իրեն չի կորցնում ե մի կերպ
կաշում ե այդտեղին։ Այնուհետև փորձում ե անցնել վերջին վագոնի
վրա ե այնտեղից ներքև թռչել, բայց գնացքը սլանալիս ե լինում
այնպիսի արագությամբ, վոր այդպիսի թռիչքը նրա համար մա-
հացու կլիներ։ Նա կպել եր վերջին վագոնին ե բոպե առ բոպե
մանվան եր սպասում։ Բայց անա անցնում են մեկ, մյուս կայա-
րանը — գնացքը բարձրանում ե վերելքով, արագությունն սկսում
ե պակասել ե վերջապես սկսում ե այնպես դանդաղ գնալ, վոր
նա ինքն իրեն հավաքելով՝ մոտենում ե տորմուզներին ե

սկսում դանդաղեցնել վագոնների ընթացքը. գնացքը վերջապես կանգ է առնում. այդ ժամանակ նա վերջին վագոնից ներքև է և ցատկում, վերցնում է ճանապարհի մոտ ընկած շպալը և դնում վագոնի անիվների տակ, վորպեսզի նորից յետ չգլորվեն ղեպի ցած:

— Դուք այժմ կարող եք հանգստանալ և մինչև նոր տարին աշխատանքի չգնալ,—ասաց Հովմար, Թլինի պատմությունը լսելուց հետո:

Այդ ըրպեյին շոգեկառքը միացրին անասուններով բեռնավորված վագոններին և մի քանի ըրպեյից հետո այդ չարաբաստիկ գնացքը բերին Վերնոն կայարանը:

Իսկ վոստիկանն այդ ժամանակ մտածում էր՝ հարկավոր է արդյոք Թովմասի ձեռքերը շղթայել, թե՞ կարելի է և առանց շղթաների:

— Իսկ դուք կարող եք այդ յերիտասարդին արձակել,—խըստությամբ ասաց նրան Հովմար: —Ինչպե՞ս է ձեր անունը,—գիմեց նա Թովմասին:

— Յես՝ Թովմաս Մարտինի տղան եմ,—պատասխանեց Թովմասը: Գուցե հիշե՞ք. դա այն մեքենավարն է, վորը ձեր գնացքի շոգեկառքն էր վարում:

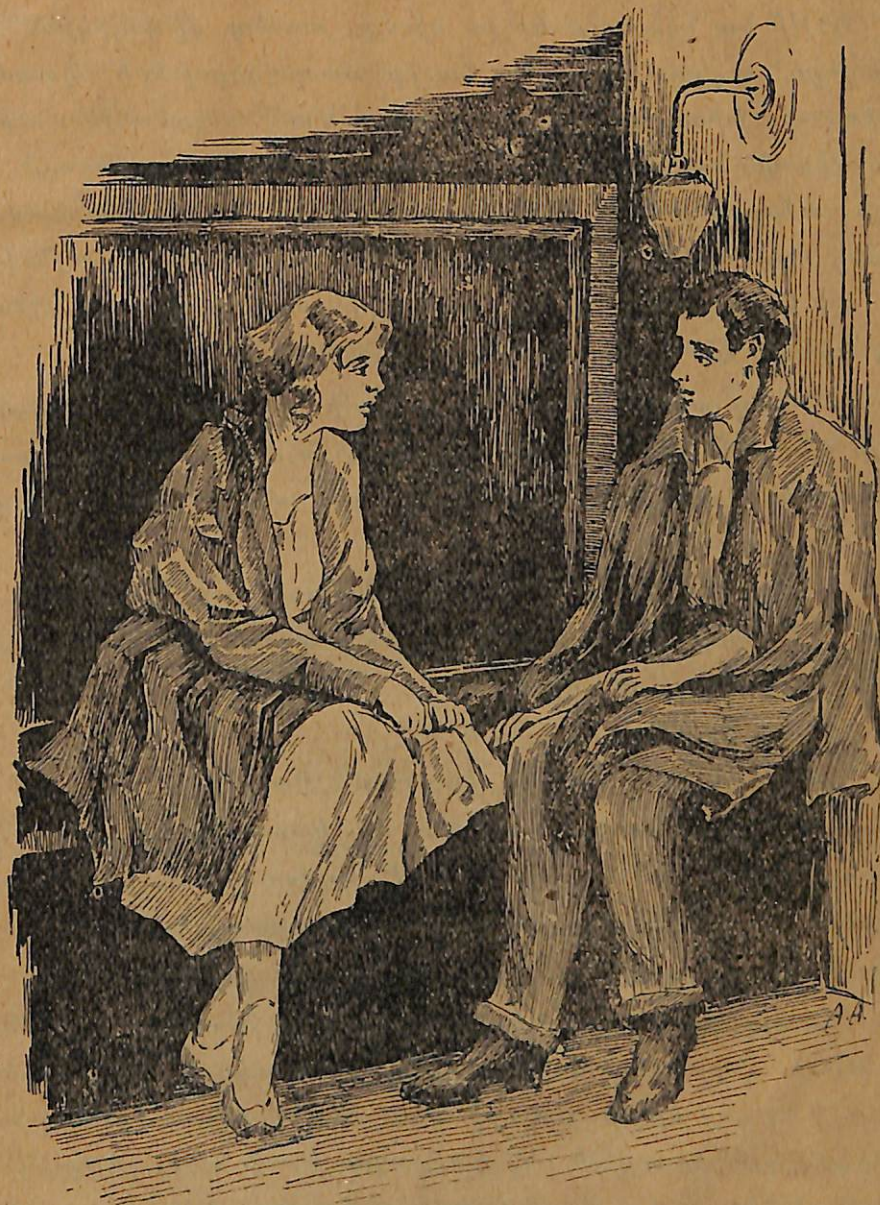
— Ա՜ա... ահա թե ինչու ինձ թվաց՝ վոր յետ ձեզ առաջ մի տեղ տեսած եմ: Դե, հիմա անցե՞ք իմ վագոնը և տաքացե՞ք: Այդ ի՞նչ է, դուք այսպիսի սարսափելի ցրտին առանց բաճկոնի և վերարկուի՞ յե՞ք: Մերի՛, —գիմեց նա իր հետ ճանապարհորդող աղջկան,— իմ տաք վերարկուն բեր ու զցիր այս յերիտասարդի ուսերին, և հոգ տար նրա մասին, տաք տեղ տար, տեսնում ես՝ նա բոլորովին փետացել է:

Թովմասը յերիտասարդ աղջկա ուղեկցությամբ մտավ ճանապարհի պետի հոյակապ վագոնը. շուտով նա իրեն լավ զգաց՝ փաթաթվելով Հովմասի չափն ու տաք վերարկուի մեջ:

Հովմար գիմեց հեռագրատուն և կարգադրեց, վոր կանգնեցրած մարդատար գնացքը նորից ուղեվորեն ըստ պատկանելույն:

Նա ապարատի միջոցով հարցրեց Վեյվիլի հեռագրողին, թե ո՞վ է այդ կայարանից կարգադրել՝ կանգնեցնելու ճանապարհի պե-

տի գնացքը, և ո՞ւմ հրամանով է այդ արված: Հեռագրողը բացատրեց, վոր այդ ժամանակ ինքը յուղում էր ուղիները և վոչինչ

չգիտի: Միայն մեկը կարող էր անել այդ բանը, դա՛ Թովմասն է, վորը վերջինն է դուրս յեկել հեռագրատնից և վորին մինչև հիմա կայարանում չեն կարողանում գտնել:

— Տարորինակ ե, չափազանց տարորինակ,— փնթփնթաց
Հովսեփ վագոն մտնելով և առաջ գնալու կարգադրություն անելով։
Հովսեփ ազնիվ, խիստ մարդ եր և իր վորոշումներում՝ անհողողդ։
Յեթե նա նկատում եր իր սխալը, առանց մի վայրկյան տա-
տանվելու՝ ուղղում եր այն։ Նա իր ստորադրյալների նկատմամբ
չափազանց խիստ եր, բայց այդ խստության ու պահանջկոտության
հետ միասին նա միևնույն ժամանակ չափազանց արդարացի յեր,
վորի համար և բոլորը նրան հարգում եյին։ Վագոն մտնելով, նա
նստեց Թովմասի կողքին և խոսեց այժմ արդեն ուրիշ ձայնով։

— Շատ լավ, շատ լավ, քնջ յերիտասարդ։ Հը՛, ինչպե՛ս եք
ձեզ զգում։ Վո՛ր կայարանում կցանկանայիք իջնել։

— Շնորհակալ եմ, յես ինձ հրաշալի յեմ զգում։ Յես կցանկա-
նայի իջնել Վեյվիլ կայարանում։ Յերեի այժմ կայարանում բավա-
կանաչափ ծրարներ են հավաքվել, և յես մինչև յերեկո պետք ե
քաղաքում ցրեմ։

— Ժորժ,— դիմեց Հովսեփ իր վորդուն՝ այդ կայարանի պե-
տին, չե՞ս հիշում, թե այսօր վորտե՞ղ ե գտնվում ճանապարհնե-
րի հաղորդակցության միջոցով։

— Կարծեմ Նյու-Յորքումն ե։

— Յես ել եմ այդպես կարծում։ Բայց այդ դեպքում յես
բոլ բովին չեմ հասկանում, թե ո՞վ կարող եր այդպիսի կար-
գադրություն ուր անել։ Այս ասելով՝ Հովսեփ վորդու ձեռքը տվեց
մի ժամ առաջ Վեյվիլ կայարանից ստացած հեռագրերի պատ-
ճեն։ Թովմասը կարմրեց, բայց վոչ մի բառ չարտասանեց։

— Այդ հեռագրերը Վեյվիլից ուղարկել ե այնպիսի անձնավո-
րություն, վորը, յերեի, չափազանց լավ ե տեղյակ մեր գործերին
և զի ե նյանց իր իր գ մասի պես։ Յես կարծում եմ, վոր նույն-
իսկ դո՛ւ գրանից ավելի լավ կարգադրություն անել չեյիր կարող։
Վեյվիլ կայարանում յես վոչ վոքի չեմ ճանաչում, վորը կարողա-
նար այդպիսի խելացի կարգադրություններ անել։

— Իսկ դո՛ւ չե՞ք ճանաչում,— դիմեց ներկա յեղորդներից մեկը
Թովմասին։

— Յես գրանում առանձին վոչինչ չեմ գտնում։ Ինձ թվում

ե, վոր ամեն խելքը գլխին մարդ կարող եր այդ անել,— պատաս-
խանեց Թովմասը։

— Ուրի՛մն այդ դո՛ւք եք արել,— հանկարծ հարցրեց նրան ճա-
նապարհի պետը։

— Այո, այդ յես եմ արել։

— Դո՛ւք եք ուղարկել այս հեռագիրը։

— Այո, յես։

— Ուրեմն դուք վոչ միայն հնոցպան, մեքենավար եք, այլ
նաև հեռագրող, կայարանի պետ,— ի՞նչ եմ ասում,— շատ ավելին
քան կայարանի պետը...

— Միևնույն մեկ ժամով,— լրացրեց Հովմսի աղջիկը։

— Ճշմարիտ ե, յես դրանում մեղավոր եմ, յես միևնույն
անունից եմ կարգադրություններ արել,— գլուխը կախեց Թովմասը։

— Բայց ի՞նչպես եք համարձակվել այդ անել,— հարցրեց
Հովսեփ։

— Յես պատրաստ եյի ամեն բան անելու, միայն թե փրկեյի
մարդկանց կյանքը։ Յեթե վոչ վոք չհամարձակվեք, յերեկայո՞ւմ
եք թե ինչ կարող եր պատահել։ Միայն այդ եր մնում անել, և
յես այդ արեցի։

— Դուք ծառայում եք յերկաթուղու վրա։

— Վո՛չ։

— Իսկ կուզեյիք ծառայել։

— Իհարկե։

— Ժորժ, գրիր, վոր Թովմաս Մարտինը նշանակվում ե ճա-
նապարհի պետի գրասենյակի գործավար։ Նշանակվում ե դեկտեմ-
բերի 1-ից և ուժիկն ել այդ որմանից պետքե ստանա, իսկ ծա-
ռայության պետք ե գա հունվարի 2-ից։

— Շնորհակալ եմ,— արտասանեց Թովմասը։

Յերբ գնացքը կանգ առավ Վեյվիլ կայարանում, պլատֆոր-
մի վրա անագին ժողովուրդ եր հավաքված։ Բոլորն ել հեռագրո-
ղից արդեն իմացել եյին Թովմասի քաջագործության մասին։ Հենց
վոր Թովմասը դուրս յեկավ ճանապարհի պետի վագոնից, բոլորն
ել սկսեցին ուռուս կանչել, ծափափարելով ու վողջունելով Թով-
մասին։

Իսկ Թովմասը իսկույն ժողովեց հավաքված ծրարներն ու հեռագրները, վոր հարկավոր եր քաղաքում ցրել, և գնաց կատարելու իր պարտականությունները, կարծես արտակարգ վիճինչ չեր պատահել: Յեվ իսկապես նա համարում եր, վոր դրանում առանձին բան չկա: Նրա կարծիքով, իր տեղ ով ել լինեք, նույնը կաներ:

Ճանապարհի պետը և նրա ուղեկիցները դուրս յեկան վազոնից, խառնվեցին ամբոխին և շուտով բոլորը իմացան, թե ինչպես ե Թովմասն յերեք գնացքն ել ազատել. այստեղ ել իմացան Թովմասի կյանքից զանազան մանրամասնություններ:

Տոմսավաճառը պատմեց Հովմսին, թե ինչպես Թովմասը վերջինը պեյին նրան հայտնեց իր մտադրություն մասին, նա պատմեց Թովմասի վճռականություն մասին: Այս պատմելիս՝ նրանք յերկուսն ել արտասվեցին:

— Այո՛, այդ յես հասկանում եմ. փրկել հարյուրավոր կյանքեր՝ շնորհիվ իր խելքի, սառնասրտություն և վոր գլխավորն ե, շնորհիվ ազնիվ սրտի: Այո, անվախ սիրտ, ազնիվ բնավորություն, ավելին՝ հերոսական բնավորություն. չի խուսափել նույնիսկ իր կյանքը զոհելուց: Նա ինձ չափազանց դուր ե գալիս: Նրանից մարդ դուրս կգա, — արագ ու ընդհատ խոսում եր ճանապարհի պետը:

Շուտով վեյվիլ կայարանից մեկնեց ճանապարհի պետի գնացքը: Սակայն հավաքված ամբոխը, մանավանդ յերկաթուղու ծառայողները չեյին ցրվում և, Թովմասի հերոսական քայլով զմայլված, շարունակում եյին նրան ցույցեր սարքել:

Այդ ուրը Թովմասի կյանքում ամենայն շանիկ ուրերից մեկն եր. նա իրեն բախտավոր եր զգում, յերբ մտածում եր, թե ինչպես իր շնորհիվ փրկվեցին գնացքներն ու հարյուրավոր մարդիկ:

ԼԵՆԻՆՅԱՆ ԳՐԱԳԱՐԱՆ

Լույս են տեսել.

ԼԵՆԻՆ.—Պատգամներ յերիտասարդության.

ՍՈՑԻԱԼԱԳԱԿԱՆ ՀԱՐՔ

Լույս են տեսել.

ՍՏԱԼԻՆ.—Գյուղացիական հարց.

Ն. ԵԼԻՉԱՐՈՎ.—Ի՞նչ վորոշեց կուսակց. XIV համագումարը:

ԿԼԱՐԱ ՅԵՏԿԻՆ.—(Կենսագրություն).

ԳՅՈՒՂԱՅԻՆ ԿԱՆՈՆԱԿԱՆ ԳՐԱԳԱՐԱՆ

Լույս են տեսել.

ԼԻՎԻՆՍԿԻ.—Գյուղատնտեսական հարկ.

ՊՈՐՅԱՊՈԼԿԻ.—Աստծու կամքը թե՞ գյուղատն. գիտություն.

ՅԱԶԼԻՅԿԻ.—Մարդկային բնակարանի պատմություն.

ՎԼԱՍՈՎ.—Հողի մշակումը յերաշտի ժամանակ.

ԴՄԻՏՐՅԵՎԱ.—Տգիտությունը և սնահավատություն.

ԳՈՒԳԼԻՆ.—Փորոք փայտից մինչև տրակտոր:

Լ. ԻՅՈՋԵՅՈՎԻՉ.—Գեղ կանգնի գերան կկտրի (կոտպեր. մասին).

ԲՐԱՆՍԲՈՒՐԳ.—Ընտ. կենդանիների վար. հիվանդութ.

ՍԿՈՄՈՐՈՒՆՈՎ.—Ի՞նչ ոգնությունը հիվանդ կենդան.

ԿՐԱՎՉԵՆԿՈ.—Թե ինչպես կարելի յե գյուղում ելեքտրականություն անցկացնել.

ԸՌՈՂՋԱՊԱՀԱԿԱՆ ԳՐԱԳԱՐԱՆ

Լույս են տեսել.

ՍԵՄԱՇԿՈ.—Թոքախտ.

ՍՊԵՐԱՆՍԿԻ.—Մոր այրբենարանը.

ԲՐՈՆՆԵՐ.—Վեներական ախտեր.

ԳԻՆՍԲՈՒՐԳ.—Յերեխ. վարակիչ հիվանդութ.

ԽՈՐՀՐԳԱՅԻՆ ԳՊՐՈՅԻ ԳՐԱՀԱՐՔ

Լույս են տեսել.

ԵՍԻՊՈՎ.—Գյուղացիության պահանջները և խորհրդ. զպրոցի ծրագիրը:

ԿՐՈՒՊՍԿԱՅԱ.—Լենինի պատգ. ժող. լուս. մասին.

ՏՅՈՒՐՅԱԿՈՒԼՈՎ.—Աղագյին հարցը և զպրոցը.

ՓԱՎՐՈՆԿՈՎ.—Հասարակագիտությունը I աստ. զպրոցում.

ԿՐԱՎՉԵՆԿՈ.—«Թե ինչպես Սաքոն կարմիր բանակային դարձավ» (մանկ.-միջին և բարձր հաս.):

ՖՈՒՍ.—«Մինիստր մեկ ժամով» (մանկ.—միջ. և բարձր հաս.,
պատկերազարդ):

ՈՐԼՈՎԵՅ.—«Ճամբորդութիւն այերոպլանով» (մանկակ., պատկե-
րազարդ, միջ. հասակ):

ՄԱՄԻՆ-ՄԻԲԻՐՅԱԿ.—«Մոծակի և արջի մասին» (մանկ., պատկե-
րազարդ):

ԿՈՒՊՐԻՆ.—«Յերկրի խորքերում», (մանկ., պատկերազարդ, միջ.
և բարձր հասակ):

ՌՈՒԴԵՆ.—Պիոներ, պահպանիր առողջութիւնդ.

ՈՐԼՈՎԵՅ.—Քիմիկոս Կուզկան. (մանկ., պատկերազարդ, միջ. և
բարձր հասակ):

ՆԵՎԵՐՈՎ.—Խնչպես եյին ապրում տիկնիկները (մանկական, պատ-
կերազարդ):

ԲԵԼԼԵՏՐԻՍԻԱ

Լույս են տեսել

Մ. ԳՈՐԿԻ.—Պատկերներ.

Ա. ՍԵՐՍՅԻՄՈՎԻՉ.—Պատկերներ.

ԳԻՆԸ 18 ԿՈՊ.

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0383235

1200